

Відомий російський релігієзнавець З.А. Тажуризіна визначає, що “в гносеологічному плані містика в неадекватній формі віддзеркалила прагнення людства до володіння абсолютною істиною. Містик прагне отримати миттєве знання щодо всіх речей відразу, оминаючи багатоступеневий природний шлях пізнання, відчутти свій нерозривний зв'язок з першосутністю світу або з позамежевими явищами. Він не довіряє почуттю і розуму й підносить до абсолюту факт обмеженості розуміння світу людиною” [Тажуризіна З.А. Містика, мистицизм // Религиоведение/Энциклопедический словарь. - С. 642].

В наш час позаконфесійні вірування і, відповідно, містико-окультна духовність активно змінюються. Секуляризація усіх напрямків суспільного життя звужує сферу сакрального. Багато з функцій релігії відходять на задній план. Однак актуалізуються функції забезпечення особистості причетністю до абсолютних цінностей, до загальнолюдських норм моральності. Відповідно, зростає потреба в новому осмисленні трансцендентного.

У сфері духовності відбуваються зміни на індивідуальному рівні в напрямку прийняття на себе більшої відповідальності до рівня і характеру своєї релігійності. Все це призводить і до якісних змін в позарелігійній духовності. Становлення світогляду сучасної молоді, її релігійний пошук стає більш вільним, але й більш сприйнятливим до різних видів окультизму й містики.

11. КОНФЕСІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ РЕЛІГІЙНИХ РЕАЛІЙ

Порівняймо карту релігій світу і карту релігійної мережі України. Перше, що кидається в очі, то це наявність на нашій карті (може лише в іншому відсотковому вимірі) майже всіх тих конфесій, які є на першій. У нас в Україні практично відсутні якісь свої, наші власні релігійтвори. Хіба що можемо похвалитися своїм Великим Білим Братством. А відтак всі релігійні течії (починаючи з доби хрещення України-Русі) до нас привнесені із-за кордону, а тому й не є в повному розумінні цього слова виявом нашої етнічної ментальності. Вони – або пристосовані до неї, або ж існують як щось випадкове, чуже у нашому житті. Згадаймо хоч би крішнаїтів, які в своїх тхоті та сарі виходять на наші засніжені вулиці, оспівують Ганг і пропонують нам, українцям, як священну, його воду. При тому у нас є свій національний одяг, свій рідний Дніпро-Славута. Згадаймо те ж християнство, яке, пристосовуючись до нашої дійсності, замінило пальмові гілки, які кидали під ноги Ісусу, коли він в'їздив до Єрусалиму, на вербові. Та й багато чого іншого воно взяло для себе від передуючого українського язичництва, своєрідно асимілювавши його.

Протягом останніх 10-15 років у нас в країні щорічно з'являлися все нові й нові релігійні течії, а то й по декілька. Навіть ми, релігієзнавці, про деякі з них не маємо належних знань, бо ж, як на мене, вони для нас не всі життєві. Багато з них так і не перетягують за десяток громад і то малочисельних, привабливими вони стають або для аматорів в релігії, або ж чимось невдоволених діяльністю традиційних течій.

Можна вже сказати, що релігійна карта України загалом сформувалася. А це тому, що ті, хто ще шукав Бога, вже знайшов його в якійсь із наявних конфесій. Процес релігієвибіру українців загалом завершився. Це визнають діячі існуючих у нас конфесій, коли їх питаєш, чому припинилося зростання кількості їх громад.

Водночас, на основі аналізу цифрового матеріалу конфесійної статистики, яку подає щорічно Держкомрелігій України, а також наслідків соціологічних опитувань, можемо зробити такий підсумковий висновок: Україна не стала, на відміну, скажімо, від Росії, Греції, Грузії, Білорусі, Молдови, Польщі чи Румунії, моноконфесійною країною. Хоч Православ'я у нас кількісно і переважає, проте це домінування не є абсолютним. Соціологічні дослідження засвідчують, що православних у нас десь 48%. Та кількісна статистика релігійних громад, яку дає Держкомнацрелігій, також засвідчує, що православні парафії становлять трошки більше 50% від їх загальної кількості. Але якщо ми при цьому врахуємо ще й те, що в багатьох поселеннях на місці однієї православної громади з появою трьох православних Церков також їх з'явилося дві-три, то й тут побачимо, що ми не є православною країною. **Вірніше сказати: Україна – християнська країна.**

Я на цьому акцентую увагу з двох міркувань. Перше - нічого православним розраховувати на те, що їх статус у нас колись буде таким, як, скажімо, в Росії, Грузії, Білорусі чи Румунії, тобто державним чи біля цього. Друге – не слід і нашій владі плекати якусь особливу надію на те, що Православ'я колись стане загальнонаціональною ідеологією, за допомогою якої можна буде духовно об'єднати наш народ. Покладаючись лише на Православ'я, ангажуючи цю конфесію, можна буде лише посіяти в країні ворожнечу й смуту.

Чим же зумовлене таке порівняно велике конфесійне різноманіття в Україні? Я не стану тут вдаватися в нашу глибоку історію, хоч, власне, історія нашого буття саме як етносу внесла помітні корективи у нашу конфесійну карту. Вивчення історії нашого буття як етносу засвідчує, що нинішньому конфесійному різноманіттю сприяло ряд чинників. Перший – наше межове розташування між Сходом і Заходом, між двома світовими релігіями – християнством та ісламом, між двома основними течіями християнства – Православ'ям і Католицизмом. Друге – відсутність в Україні протягом століть національної держави, що не сприяло утвердженню на наших теренах своїх національних церков, а також особлива ментальність місцевих управлінців, для яких в переважній більшості областей українсько-

національне, в т.ч. й церковне, не стало святинею. При цьому влада не сприяє утвердженню в Україні національних Церков. Третє – урбанізація, яка створила умови, коли на релігієвибір особистості, особливо у великих містах, вже не впливає усталена громадська думка чи сімейна традиція. Четверте – відсутність відпорності, скажу образно, конфесійної екології, у наших історичних церков, їхня нездатність до місіонерської роботи. П'яте – матеріальна скрута традиційних церков, які нездатні налагодити таку благодійницьку, освітню чи видавничу діяльність, як це можуть привнесені в Україну в останнє десятиліття конфесії або протестантські конфесії, що одержують значну матеріальну допомогу від своїх зарубіжних побратимів.

Окремо слід сказати про роль міжнародного (точніше - закордонного) чинника, а саме: 1. Ми не маємо спеціальних законів, які б обмежували втручання зарубіжних релігійних центрів у внутрішнє релігійне життя України, регулювали відносини певних наших релігійних інституцій з їх конфесійними центрами за кордоном. 2. Якщо в політичній сфері на теренах колишнього Союзу з'явилися незалежні держави, то в релігійному продовжує діяти та система інституційного підпорядкування в релігійній сфері зарубіжжю, яка склалася в часи, коли у нас практично була відсутня свобода віросповідань, Україна не була незалежною країною. 3. Надто ми вже толерантні і міжнародно законопослушні при прийнятті на свої терени зарубіжних релігійстворів, легко йдемо на їх реєстрацію й офіційне визнання. 4. Ми також податливі і до зверхницьких зазіхань із-за кордону або зарубіжних релігійних центрів, а то й інших держав на наші релігійні громади чи то під приводом плекання-захисту якоїсь спільності-єдності канонічної території, чи то під приводом забезпечення нормальної діяльності певної національно-меншинної спільноти, опікування інтересами наявних у нас національно-релігійних меншин.

Я б сказав так: ми вже надто багато даємо свобод у діяльності національних меншин, особливо російської, єврейської, румунської і польської. Вони практично за допомогою посольств своїх матірних держав творять у нас в Україні під виглядом громадських організацій свої паралельні державні структури, діяльність яких інколи носить викликаючий характер. Згадаймо, в якому антидержавному контексті російська громада і Православна Церква Московської юрисдикції обстоює у нас двомовність. Те, як Посол Ізраїлю організовує у нас єврейські спільноти на боротьбу проти антисемітів в Україні. Або ж як посол Ватикану – нунцій перебрав на себе не належну йому як дипломату функцію керівництва українськими католицькими церквами. І тут доречні слова Тараса Шевченка: «А братія мовчить собі, витріщивши очі: може так і треба».

Так ось так не треба. Слід долати віками сформоване почуття меншовартості, бо ж маємо в тій чи іншій формі нехтування нашою національною незалежністю. Що стосується чужоземців (і зовнішніх і вже огромаджених), то їм слід давати знати, що ми – не мовчуни і не всетерплячі, що у нас є свої правила життя і діяльності, що вони живуть і діють все ж в

Українській незалежній державі, а не у себе дома. Якщо на основі національної самоідентифікації у нас і з'являються національно-релігійні спільноти (німецькі чи шведські лютерани, чеські баптисти, болгарські православні, російські старообрядці чи щось інше), їх члени все ж мають ідентифікувати себе насамперед громадянами України і працювати на цю державу, а не жити за біблійним принципом “в світі і не від світу”.

В контексті теми варта особливої уваги проблема **російсько-мовної книжково-релігійної експансії**. Тут привертає увагу не тільки ігнорування, всупереч державній мовній політиці, української мови і насадження у вжиток в діяльності релігійних громад російської, а також зміст тих книг, часописів, газет, листівок, які продаються в конфесійних кіосках, зокрема Церкви Московського Патріархату. Вони подеколи відверто українофобські. Відповідним органам влади варто було б вивчити пропаговану цією Церквою через поширювані нею видання явно антидержавні установки, українофобські ідеї і відповідно запитати у керівництва УПЦ МП: чому вони це допускають? Певно що Відділенню релігієзнавства ІФ НАНУ потрібно в цьому ракурсі проаналізувати їх зміст і подати до державних органів відповідну доповідну записку. Маємо намір навіть упорядкувати книгу-збірку українофобських статей з преси УПЦ МП.

Розглянемо означену проблему в її конфесійному зрізі.

Православ'я. Тут з Україною як окремою країною ніхто не рахується. Збирається в Астані (Казахстан) всесвітній форум релігій. Україну там репрезентує Московський Патріархат. В Москві відбулася зустріч духовних лідерів країн СНД – Другий міжрелігійний миротворчий форум. І знову тут ми не на рівних, бо ж все керівництво роботою зустрічі перебрав на себе Московський Патріархат, якого там ми поставали лише частинкою. То ж розпалася політична імперія Горбачова, але збереглася церковна православна імперія Олексія II. Нехтуючи 34 Апостольське правило, згідно якого «єпископам будь-якому народу належить знати першого серед них і визнавати його за свого главу», Російська Православна Церква – фактично державна Церква Росії (згадаймо недавню інаугурацію Президента Медведева, якого фактично висвячував на престол Патріарх Московський) - не дає згоду на утворення в Україні своєю Православної Автокефалії, вдалася до анафемування всього, що пов'язане з національним виокремленням України з російської “тюрми народів”. Православна Церква України Московського Патріархату розглядається як один із засобів очікуваного повернення до якоїсь нової східнослов'янської державної структури, нової імперії. Благо, що вже в святих значиться останній цар цієї імперії Микола II, ікони якого вже не один раз транспортувалися по українських єпархіях РПЦ. Залишилося тепер знайти ще живого престолонаступника, оголосити його реальним продовжувачем «святої імператорської сім'ї» і приступити до відтворення якоїсь східнослов'янської (чи русскої) імперії.

А в Херсоні у нас віддають почесні висвяченому російському колонізатору краю Федору Ушакову. Під цю нову імперію підведена вже й

відповідна теоретична база – наявність якоїсь недоторканої канонічної території Московського Патріархату. Але ж останній – це негласна, але явна державна структура Російської Федерації. Вона ж не реєструється Російською державою, її Мінюстом як надросійська, міжнародна організація, а постає в цих документах як церква Росії. РПЦ має цілий ряд угод про співпрацю з російськими міністерствами, зокрема силовими, у справі російсько-патріотичного виховання, захисту своєї Вітчизни. Скажемо тут словами поета: «Здесь русский дух, здесь Русью пахнет!».

Навіть Українська влада, враховуючи принцип свого законодавства про свободу совісті й віровизнань, не фінансує діяльність якихось конфесій в Україні. Російський же Президент (тепер – прем'єр) В.Путін, явно «забувши», що Україна вже не входить в Московську імперію, дає вказівку Зовнішньому економічному банку РФ виділити 10309075 рублів на фінансування будівництва в Україні храмів Церкви Московської юрисдикції. МЗС України мало б якось зреагувати на цю витівку російського владики. Але «братія мовчить собі...». То ж російський можновладець певне не прочитав подаровану йому Л.Кучмою свою книжку «Україна – не Росія», а може він не погоджується із її автором, бо ж своїми діями прагне засвідчити, що «Україна – це Росія».

В московсько-православних періодичних виданнях, а ми на Бібліотеку релігієзнавця їх одержуємо до десятка, взагалі береться під сумнів існування такого народу як українці, такої держави як Україна. В Києво-Печерській Лаврі продається книжечка Н.Восейкова «Правда об униатстве», в якій в історичній довідці зокрема сказано: «Одним из уродливых плодов векового польско-католического произвола над русским Православием является в наше время сепаратизм украинских шовинистов... Этому мифическому явлению открыто содействуют враги национальной России. Украинами в летописях назывались окраинные части русских княжеств или самые окраинные княжества, а вовсе не какое-то отдельное государство или нация. Таковых «украин» в домонгольский период было несколько... Окраины являлись лишь «украиной» или окраинной частью единого целого – Русской земли».

Чиєю окраїною ми тоді були, то невідомо, бо ж в літописний час ще й Москви не існувало, не було й «русской земли», а була «руська». До того ж, Московська Церква в 1686 році неканонічно поглинула собі одну з «окраин» – Київську митрополію. Неодноразові переговори ватиканського кардинала-німця за національністю Вальтера Каспера в Москві з Російською Патріархією ще раз засвідчили її прагнення безапеляційно втручатися в релігійне життя України, визначати його інституційні вияви. У цьому втручанні в союзники Московський Патріархат прилучив практично залежні від нього всі так звані православні автокефалії. Прислужником йому в цьому вірно служить Ватикан. При цьому їх змова багато в чому нагадує славнозвісний «пакт Рібентропа-Молотова», коли за спиною інших народів вирішувалася їх доля. Читаючи в травні 2008 року в Оксфордському

університеті інавгураційну лекцію кардинал-німець Каспер зауважив, що основна проблема, яку він вбачає у визнанні Ватиканом патріархального статусу Києва та Української Католицької Церкви, полягає в ефекті, який це матиме на процес «єкуменічних відносин» Ватикану з Москвою та Російською Православною Церквою. На питання богослова з приводу Патріархату УГКЦ німець відповів категорично: «Там цього не має бути!». При цьому він наголосив, що аналогічну позицію займає й інший німець-владика з вищої Ватиканської курії – сам Папа Римський (Патріархат. – 2008. – №5. – С.22). І ось це російсько-православне великодержавство (визнане й Апостольською Столицею) наша вища влада сприймає чомусь як нормальне явище і не вважає, що тут нехтуються її українські національні інтереси, національне державотворення, ображається українська гідність.

Поруч з геоцерковною теорією Московського Патріархату, що “все, что мною пройдено, все вокруг мое”, в останні роки з’являються зазіхання на православні парафії в Україні і Румунської Православної Церкви. Свідченням цього є утворення Бельцько-Хотинської єпархії начолі з митрополитом Бельцьким, Хотинським і Бесарабським Петру (Педурару). Єпархія формується на основі частини Молдови, Одеської та Чернівецької областей України. Перша парафія РумПЦ в Україні була утворена в селі Камишівка на Ізмаїльщині. Проголошено і непроголошено існує їх ще багато. Сьогодні Румунська Церква хоче перебрати собі румуномовні парафії України, а вже завтра Румунія порушить питання “повернення” їй цих сіл, а відповідну громадську думку до того часу сформує Церква.

Православна Церква України Московської юрисдикції нині настирливо наполягає на передачі їй у власність святинь українського християнства – Києво-Печерської і Почаївської Лавр. В цьому, на жаль, вона знаходить підтримку з боку декого у вищих владних структурах, в синьо-білих. Але українська влада при цьому не усвідомлює, до якого наслідку це може зрештою привести. З передачею Лавр у власність Церкві Московського Патріархату постане питання надання їм Ставропігії. Але склад насельників цих монастирів нині такий, що вони будуть просити Ставропігію напряму в патріарха Олексія II. В такий спосіб Україна може втратити повне право на володіння святинями. Бо ж в разі утворення з часом в Україні своєї Помісної Православної Церкви, Лаври залишаться у підпорядкуванні Московського Патріарха. Це ми маємо нині із Корецьким монастирем, що на Рівненщині.

Католицизм. Маємо вікові прагнення католиків Польщі за допомогою і при підтримці Ватикану окатоличити Україну. Чи щось змінилося в цих намірах в останні десятиліття? На думку автора, наміри ці залишилися. Цьому значною мірою сприяло понтифікство поляка за національністю Івана Павла II. Ватикан не виявляє якусь особливу зацікавленість в становленні незалежної Української держави. Я не беру тут до уваги слова любові до України (вони не завжди щирі), а враховую справи. А фактом, зокрема, є хоч би те, що Ватикан впродовж століття не допускає поєднання українських греко-католиків в єдину церковну інституцію, діаспорні єпархії існують

практично без прямого підпорядкування главі УГКЦ. Верховному Архієпископу не підпорядковуються не лише ці єпархії, а й навіть українські – Закарпаття. Більше того, кардинал Каспер в угоду Московському Патріархату підпрядкував українських греко-католиків Росії римокатолицькому митрополиту цієї країни (а чи мав він на це право згідно артикулів Берестейської унії?). Ватикан вже більше сорока років не реагує на прохання українських греко-католиків про надання їх Церкві статусу Патріархії, хоч вона, згідно рішень II Ватиканського Собору, має на це право, як і інші, відзначу, карликові Східні Церкви, які, до речі, його отримали. Ватикан всіляко працює на те, щоб повністю католицізувати нашу УГКЦ, применшити збережену українськими ієрархами ще в 1596 році при украденні Берестейської унії її православність. При цьому Апостольську столицю явно страшить ідея поєднання в Україні двох її основних Церков – православної і греко-католицької, які мають спільну купіль – Володимирове хрещення 988 року. Благо привід (а я б сказав, і неоголошену підтримку) Ватикану для невиправданого нехтування волею п'ятимільйонної Церкви надає позиція Московського Православ'я щодо утворення Патріархату УГКЦ.

Окрім сказанного, Ватикан всіляко опікує ще практично паралельну структуру в Українському греко-католицизмі – це василіанський орден, який також не підпорядкований Верховному Архієпископу. Один із впливових діячів цього ордену під час відвертої розмови з ним прямо признався, що вони ще граються із додатком до назви і суті Церкви «греко-», бо ж ще живе покоління, для яких це є святим як вияв київської традиції. Молоде покоління в навчальних закладах вони виховують у новому розумінні, вже без «греко-». Але ж всім відомо, що Греко-Католицьку Церкву українською спільнотою робить саме нею виплеканий і збережений Український Східний обряд, а це і є те «греко-», без якого ця Церква втратить свою національну виокремленість. То ж Ватикан прагне до утворення в Україні єдиної католицької Церкви. УГКЦ йому в цьому намірі як колода на дорозі.

Ще одне. Прошло вже 17 років нашої незалежності. Гляньмо, хто нині є серед кліру католицьких костелів чи насельників католицьких монастирів в Україні. Це - переважно поляки. Хіба не можна було за ці роки підготувати належну кількість (в Україні і за кордоном) священників-українців для римокатолицьких громад?

А що дав приїзд Папи Івана Павла II в Україну, про який так багато було мови? Багато можна сказати для самозаспокоєння (зокрема те, що це була реклама на наявність у світі України як самостійної держави), але якщо глибше проаналізувати, то, на думку автора, мало що. Папа якимось колекціонував свої поїздки по закордонню і стільки «наплодив» святих у католиків, що його наступник вирішив сказати цьому «стоп». Митрополита Андрея Шептицького чи Патріарха Йосифа Сліпого Іван Павло II чомусь «не помітив», хоч йому про це вже десятками років нагадують галичани. Та й очікували вони від Понтифіка під час перебування його в Україні

проголошення Патріархату й беатифікацію Шептицького. Відбулося лише прилучення до святих 27 мучеників за Греко-Католицьку Церкву в роки сталінщини, але кардиналу Йосифу Сліпому серед них чомусь не знайшлося місця. Дивись, живим залишився! Проте всім відомо, що саме його незламність зберегла Церкву. Після повернення із заслання владика Йосиф відродив її для нового життя. Але ось саме тут, як це аргументовано і документально засвідчує отець Іван Шевців у своїй книзі «З Богом і Україною», він став незручним для Апостольської столиці і для деякого із закордонних владик УГКЦ, які звикли вже жити у своїх єпархіальних резерваціях без підпорядкування керівництву Церкви. Ніхто з останніх не скаже Папі: «Ми не для того стали католиками, щоб перестати бути українцями», як це сказав кардинал Йосиф Сліпий.

Між тим в діаспорних єпархіях маємо втрату тих чи інших ознак українськості. Тут особливо варто згадати діяльність єпарха греко-католиків в Австралії владика Петра, який свавільно відправив за штат тих українських священників, які вибудовували УГКЦ на цьому континенті, сприяли збереженню тут української національної духовності. Єпископ не плекає українські інституції, які були сформовані Церквою, не відвертає процес її англіканізації.

Ми маємо пряме втручання Ватикану в наше релігійне життя, яке здійснюється через його посла-нунція. Посол цей у нас не діє як посол держави Ватикан, бо ж ми не бачимо якихось економічних (а фінансові можливості Ватикану відомі), культурних чи наукових зв'язків, укладених з його подачі. Прийшлося повертати музеям країни ті колекції, які вони передали для організації у Ватикані виставки «Українська ікона». Академії наук є і в Україні, і в Ватикані, а ось співпраця між ними не налагоджена. Відтак діяльність посла Апостольської столиці мала б вестися в сфері міждержавних відносин. Якщо ж він займається тільки релігійною діяльністю, то тоді постає питання, а чому, якщо католикам це можна, не створити у нас такі ж «нунціатури» московського Православ'я, баптистського зарубіжного центру, Церкви мормонів та інших.

У зв'язку з цим постає ще одне питання: якщо нунцій підключився до вирішення питань діяльності католицьких церков України, то чим займається наш посол у Ватикані? Питання релігійного життя українців у Ватикані він не вирішує, то що ж тоді входить в обсяг його повноважень, чи потрібний він там? Бо ж не бачимо і не відчуваємо наслідків його діяльності, навіть у сфері релігійного життя. Відзначимо ще одне. Як правило призначені Українською владою послами до Ватикану особи є далекими від державницького розуміння проблем релігійного життя, форм і шляхів його корегування в інтересах України.

Протестантизм. Здається, що у нас тут все спокійно. Але це тільки здається! Як на мене, не всі великі протестантські Церкви України сприяють нашому державотворенню. Картина тут дечим нагадує православну ситуацію. Розпався Союз, але ж і баптисти, і адвентисти (правда, вже під

прикриттям СНД) зберегли свої євро-азійські структури, свої головні центри в Росії, звідки деяким з них диктують що і як робити. При цьому спрацьовує розуміння земного за їх піснею: “Отчизна моя в небесах, к ней стремится и рвется душа”.

Протестанти в масі своїй нехтують мовну політику Української Держави. Якщо Церква Московської юрисдикції ще говорить, що вона проводить служби церковно-слов'янською (але це ж та архаїзована російська), то протестантські церкви є російськомовними, богословська література їх видається майже вся цією ж мовою, навчання в духовних навчальних закладах також нею. Нею ж переважно проводяться і богослужіння, проповідництво і місіонерство. Так, Свідки Єгови України щороку проводять свої регіональні конференції. Лише в п'яти з 28 робочою мовою є українська. Варто звернути увагу й на те, що часописи конфесії роздаються в Україні переважно російськомовні. Але це один аспект. Є ще й другий, з яким ми зіткнулися при написанні десятитомної “Історії релігії в Україні”, коли не змогли знайти автора на написання історії реформатства в Закарпатті, бо ж, бачите, там вважають, що історія цієї Церкви не відноситься до історії України.

В протестантських виданнях Україна як держава, український народ як духовно самобутній етнос із складною історичною долею взагалі відсутні. Тут не згадуються духовні святині українців, національні діячі, культурне багатство. То ж нічого дивного в тому немає, що в колах національної інтелігенції протестантизм, незважаючи вже на півторастолітню його історію на українських теренах, розглядається як чужорідне і небажане релігійно-духовне явище, що ця інтелігенція, будучи переважно невоцерковленою, свою прихильність виявляє переважно до православ'я чи греко-католицизму, які в певних формах засвідчують свою українськість.

Відтак українське національне відродження, яке настало після 350-літньої колоніальної неволі нашого народу, нібито й не для протестантів. Вони (за винятком хіба що українських лютеран і п'ятидесятницької спільноти, очолюваної М.С. Паночком) в культурній сфері, зокрема у мовній, продовжують втілювати щодо України політику царських і комуністичних часів, навіть нехтуючи при цьому Христовою П'ятидесятницею, коли апостоли несли його вчення різним народам їхньою рідною мовою.

Нові християнські течії. Тут ми маємо повне закордонне породження. Поширення їх носить відосередній характер: приїздить зарубіжний місіонер певної християнської конфесії, поселяється в тому чи іншому місті (в села вони не їдуть), починає під різними приводами і шляхами шукати собі одновірців. Велику роль в результативності цього місіонерства відіграє матеріальна допомога. А тут, як писав Тарас, “за шмат гнилої ковбаси ти може й брата продаси”.

Правда, благодатним ґрунтом для зарубіжного місіонерства у нас був той духовний вакуум, який утворився після краху марксистської ідеології й із-за нездатності традиційних церков ним опанувати. Дехто йшов в нові

релігії із-за прання пізнати релігію взагалі, але ж були й такі, яких туди звабив меркантильний інтерес: пробитися в керівництво і підробляти гроші, можливість вивчити безкоштовно іноземну мову, можливість забезпеченого постійного спілкування з однолітками, прагнення до пізнавальних поїздок зарубіж або ж на навчання там та ін.

Проте визнаємо, що перебування молоді в неохристиянських громадах не сприяє формуванню у них державницьких настроїв, національного почуття, бо ж вся література і богослужбова мова цих спільнот є російська. На відміну від власне українських традиційних Церков вони ніколи не говорять про історію і духовність України, її національні святині і великих людей. То ж неохристиянські спільноти відіграють в Україні роль чинника оросіянення українців. Їхні епізодичні молитви за Україну слугують скоріше засобом для досягнення байдужості з боку держави щодо їхньої діяльності, прагнення в такий спосіб забезпечити собі безтурботне життя, ніж є втіленням їх вболівань за наше національне відродження. Пригадую, як в перші роки незалежності на одному із великих зібрань Церкви «Перемога» її провідний пастор Генріх Мадава заявив, що з часом він (а в Церкві всі пастори мають) переходить на богослужіння українською. Проте пройшло вже десь десять років, а Церква як була, так і є російськомовною.

Деякі новохристиянські інституції постають в Україні як якісь закриті системи переважно із зарубіжним штатом керівництва й іноземною богослужбовою мовою (Новоапостольська Церква, Армія спасіння, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів та ін.). По-різному це можна витлумачити. Це можна сприймати і як засіб утаємничення діяльності конфесії, і як недовіру до одновірців, але українців, і як визнання якоїсь своєї зверхності над українцями.

Східні релігії. Я не бачу в них якусь особливу небезпеку для становлення Української державності, бо ж послідовників у цих релігійних течій - мізер, а в останні роки вони в кількісному зростанні взагалі стабілізувалися. Як і неохристияни, неоорієнталісти нехтують у нас українсько-національним (вони за формою постають переважно як індо-національні), хоч відзначу, що саме вони прагнуть видрукувати свої священні і віроповчальні книги українською мовою. Згадаймо видрук крішнаїтами десь 1400-сторінкової “Шрі Чайтаньї Чарічамріті”, ряду праць Прабпухади. Втечу в східну релігійну традицію я розглядаю скоріше як одну із форм несприйняття християнства з його порівняно, наприклад з індуїзмом, примітивною філософією і невирішенням ряду життєвих проблем. Так, далеко більш привабливішим і достовірнішим виглядає вчення східних релігій про реінкарнацію, ніж залякування християнством своїх вірних якимись покараннями господніми.

Українське неоязичництво. Відродилося воно не в материковій, а в діаспорній Україні. В.Шаян, Л.Силенко та інші діячі рідновірського руху утворили в Північній Америці, інших країнах діаспорного поселення українців перші громади своїх послідовників, а вже потім рідновірство

перебазувалося в Україну. Зарубіжне неоязичництво живе ідеєю незалежності України, всіляко обстоює її. Ми можемо не погоджуватися із їх віровченням, але визнаємо те, що саме неоязичники актуалізували дослідження нашої глибинної історії, бо ж християнство нас зупинило чи почало 988 роком. До цього в глибині віків нібито й не було на українських теренах Трипільської цивілізації.

Неоязичницькі громади України обстоюють вибудову незалежної Української держави, національне відродження українства. То ж, на відміну від неохристиян чи неоорієнталістів, рідновіри сприяють українському державотворенню, національному культурному розвою.

Юдаїзм. Хоч ця конфесія в нашій країні й поділена десь на шість течій, але всі вони ведуть надто активну роботу серед єврейського населення країни, переслідуючи за мету насамперед формування у нього національної самосвідомості. Неодмінною складовою останньої має бути відчуття і усвідомлення того, що рідною землею-країною для єврея є Ізраїль, що єврейський народ є найталановитішим і богомобраним. У цьому відношенні особливу настирливість виявляє Об'єднання хасидів, яке зорієнтовує євреїв на замкнутий, якийсь відсторонений від українського суспільства спосіб життя. Духовний центр Об'єднання хасидів Хабад Любавич знаходиться в США. Інші єврейські релігійні спільноти України також мають свої центри в зарубіжжі, звідки вони щедро фінансуються. Це дає можливість їм не тільки будувати синагоги, а й відкривати єврейські навчальні заклади, дитячі установи, розвивати благодійництво та інше, формувати якусь своєрідну єврейську автономію на теренах незалежної Української держави.

Наміри ці всіляко підтримують також і різні світські міжнародні інституції, а більше всього – держава Ізраїль. Проглядаючи єврейську періодику, приходиш до висновку, що посол Ізраїлю в Україні піднісся тут над всіма, часто конкуруючими між собою організованими єврейськими спільнотами, постає як негласний керівник єврейської національної меншини України, хоч його сфера – міждержавні відносини Ізраїлю й України. При цьому дипломат інколи явно перевищує свої повноваження, бо ж, скажімо, виступає в ролі організатора тих чи інших акцій єврейських організацій України. Це ми мали, зокрема, при організації судового процесу над газетою «Сільські вісті». Внутріукраїнська подія набула міжнародного розголосу, що негативно позначилося на іміджі Української держави, її зв'язках з рядом країн світу.

Іслам. Мусульманська релігія в Україні також не є моноінституційованою. Тут ми маємо Духовні Управління мусульман і Криму (Сімферополь), і України (Київ), а ще в додачу Духовний Центр мусульман України (Донецьк), Київський муфтіят та Духовне Управління мусульман України «Умма». Окрім них діють ще й інші незалежні мусульманські спільноти. Надто активно про себе заявило об'єднання «Арраїд».

Всі мусульманські спільноти України знаходяться під пильним оком мусульманських країн і одержують від них певну матеріальну допомогу.

Саме це відкриває двері для проникнення в Україну місіонерів із екстремістських мусульманських спільнот. Так, Духовне Управління Криму висловлює своє невдоволення організацією в Автономії якоїсь паралельної мусульманської структури із тих мусульманських громад, яким була виявлена допомога зарубіжними емісарами у будівництві мечетей, придбанні сільськогосподарського інвентаря тощо. Духовне Управління мусульман України звинувачує всі інші мусульманські центри в їх нерозбірливості при завезенні із-за кордону літератури з ісламу, бо ж, поруч із важливими книгами з мусульманства, його теології, обрядодіяння, способу життя, надходять видання й із екстремістськи налаштованих мусульманських центрів, що формують неприязнь до всього немусульманського. Всі внутрішні процеси у мусульманському світі України залишалися протягом років поза якоюсь особливою увагою державних органів, громадськості. Ми лише зараз приступаємо до вивчення ролі ісламського чинника в нашій історії і сьогодні.

Особливу активність у налагодженні нормального релігійного життя мусульман України виявляють Туреччина, Ливан і Саудівська Аравія. Останнім часом заспішили в Україну і духовні еміссари-шиїти з Ірану. Але при цьому важливо не допустити плекання ними у мусульман Криму сепаратистських настроїв, які, зрештою, можуть вилитися в «українську Чечню».

Українська рідновірська діаспора. Ця проблема варта особливої уваги. І не лише нас, дослідників, а й української держави. Мої поїздки за кордон, спілкування там з діячами і вірними Українських Церков зарубіжжя засвідчили безвідкладну необхідність підтримки Україною своєї релігійної діаспори. Справа в тому, що вона потихеньку вмирає. Про це свідчить наступне: 1. Хоч Українські Церкви і мають в зарубіжжі добротні храми, але їм вже бракує своїх священиків. 2. Змішані шлюби витіснили Українську Церкву із “сім’ї - домашньої церкви” і українська релігійність тепер може відтворюватися переважно в позасімейній сфері. 3. Відбувається англіканізація Українських Церков, що створює умови для входження їх в церковні структури, підпорядковані прямо Москві, Константинополю чи Ватикану. 4. Із-за тих негараздів, які ми маємо в Україні у житті традиційних церков, відбувається певне відсепарування від України українських діаспорних релігійних спільнот. Згадаймо, як факт, те, що Українські Православні Церкви існували як незалежні у США і Канаді до часу появи незалежної Української держави, але більше 10 років тому вони пішли під юрисдикцію Константинополя, хоч вже мали можливість ввійти на якихось визначених правах в одну із суцільних в Україні Церков, або ж ще почекати до вирішення в незалежній Україні проблеми її Помісної Православної Церкви.

Можливо при Держкомнацрелігій України, а чи ж при Міжконфесійній Раді Церков України, варто утворити якесь представництво наших діаспорних релігійних спільнот. Це важливо навіть з майнової точки зору. Не варто залишати майно Українських Церков зарубіжним державам після

можливого закриття з часом їх громад. Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ має намір провести в ближні роки наукову конференцію, присвячену нашій релігійній діаспорі із запрошенням на неї представників всіх церков.

Сказане вище дає підставу для таких загальних висновків:

1. Існує пряме втручання зарубіжних релігійних центрів у релігійне життя України з метою підпорядкування його своїм конфесійним інтересам.

2. Всі ці втручання явно не працюють на інтереси Української держави, процеси нашого національного відродження, духовного розвитку.

3. Іноземні втручання в життя релігійно-національних меншин не сприяють консолідації України як незалежної держави, оскільки із-за цього втручання вибудовуються якісь непідконтрольні державі структури, що діють в інтересах їх матірнього етносу, зарубіжного спонсора.

4. Наявна потреба у прийнятті Верховною Радою України спеціального закону, який би регламентував відносини українських релігійних спільнот із їх зарубіжними релігійними центрами, просто із спільнотами одновірців і визначав права й можливості зарубіжного релігійного місіонерства в Україні, права зарубіжних громадян на задоволення в Україні їх релігійних потреб.

5. МЗС важливо упорядкувати діяльність послів зарубіжних держав (зокрема нунція Апостольської Столиці) в релігійній сфері, щоб недопустити їх втручання в релігійне життя України, корегування його в інтересах своїх країн чи домінуючих в них конфесій або церков.

6. Вченим-релігієзнавцям України слід провести експертний аналіз тієї релігійної літератури, яка надходить в нашу країну, в її конфесії із-за кордону з тим, щоб спонукати українські конфесійні центри вилучати надходження явно українофобські, такі, які зорієнтовані проти нашого незалежного державотворення, принижують українську духовність, національну гідність, сприяють наростанню міжконфесійних конфліктів тощо.

7. Державі варто принципи своєї мовної політики поширити і на сферу релігійного життя, бо ж негативне ставлення багатьох діючих в Україні конфесій і церков до української мови відповідає принципам Валуївського указу царських часів, не говорячи вже про українофобські орієнтації на неї компартії в роки соціалізму (та й нині).

8. Українській державі слід звернути увагу на діяльність українських конфесійних спільнот в **діаспорі**, сприяти їх зближенню із спільнотами одновірців в Україні. Доцільно провести в Києві міжнародну наукову конференцію «Релігія в українській діаспорі» із запрошенням до участі в її роботі представників всіх діючих в зарубіжжі українських різноконфесійних об'єднань.